

# A szüret mítosza: aranyosszéki szüreti felvételek

A fényképezés természetesen sosem volt a szüret legfontosabb rítusa. Aranyosszéki családi fényképgyűjteményeket pörgetve viszont úgy tűnik, az 1930-as években beépült és az utóbbi évekig szívósan megmaradt a szertartás keretében. A műtermi fényképfelvételek az egyénre és legszűkebb környezetére irányították a lensét, az egyént az életkor karakterisztikus tárgyaival, öltözetdarabjaival, kimerevített testtartásával és arcvonásaival örökítették meg. Egy-egy műhely vonzáskörében a fényképre rákerülő műtermi környezet olyan közismert sztereotípiá volt, amely fölött a fényképet szemlélő figyelme átsiklott, s az egyéneken állapodott meg. A műteremből kilépő fényképészmesterek munkái, a „plein air” felvételek az egyént tágabb környezetében örökítették meg. Miközben az arcvonás és testtartás sokat veszített jelentőségéből, kidolgozottságából, esetlegessé vált, a környezeti elemek, az identitás tárgyi kellékei (a családi életter, a település építészeti darabjai, a munkaeszközök, a természeti és a kultivált természeti milió), valamint az egyén szűk társadalma nagyobb szerephez jutott. A lakodalmi és temetési felállások és vonulások az egyént egy esemény cselekvés-, tér- és társadalomszerkezetében ábrázolták. A tordai iparosok ünnepi öltözetben, tisztára söpört környezetben és tisztára síkált munkaeszközökkel készített „munka”-felvételei a mestert kollegái: segédei és napszamosai, a frissen felszabadult inast pedig mestere és kirazó inastársai körében örökítették meg. Miközben a majálisok, a csoportos kirándulások fotóin az egyén szinte felismerhetetlenné zsugorodik, e felvételek kitűnően alkalmasak a megszokottól elütő, a kitérő, megnyílt szabadidős környezetbe projektálására. S bár szórványosan aratási, disznóvágási felvételek is előbukkannak a gyűjteményekben, a munkaalkalmak közül a fényképész masinája a szüreten volt a legigényelt. A fényképész, akárcsak a magányos hegedűs, vagy a zenészbanda, a szüret vándorszereplője volt.<sup>1</sup> Feltűnése megbontotta a munka rendjét, átszervezte a munkateret, az eszközhasználatot. Az 1960–1970-es évektől a készülék a családból került ki.

A fényképezés mint beszédmód a családban bekövetkezett változások elmondása, a család megőrzött integritásának újrafogalmazása. A fényképezés gesztusának motiválója feltételezhetően a hagyományok hirtelen megtapasztalt változékonysága, megszűnése, a család, a rokonság tagjainak bármikor bekövetkezhető hirtelen eltűnése, a család, a rokonság mobilitás miatti széthullása. A termőföldek kollektivizálása után az udvar, a háztáji mellett a szőlő maradt meg az intim, családias együttlét, a magángazdálkodás nosztalgikus színterének. Szüret idején a félholdnyi területre több nemzedék képviselői torlódtak össze. Itt, az előző generációk által is használt földterületen találkoznak a városra költözött rokonok, itt történik meg az újszülöttek, a serdülővé, nagylánnyá cserperedt gyermekek, a vő- és menyjelölt ifjak bemutatása, a családi munkamegosztás látható szerkezetébe való jelképes betagozása. Ugyanez a talpalatnyi föld nyújt alkalmat a hagyományos munkaeszközök alkalmi szétosztására, a velük való érzelmi azonosulásra. A családfő, a gazda, a rokonság a kép elkészültéig megélheti az időközben szétfutott rend harmóniáját, a szétszéledt család összetartását, békéjét, a betakarítás, a bőség kellemes illúzióját.<sup>2</sup> Azt, hogy az utódok, a vők, a menyek, az unokák integrálódtak életvitelébe, mentalitásába. A valóság a kép keretein kívül marad: a verejtékes munka, a föld zsebrendőnyi mérete, a zaklatások, a szétfutott család, a gépek zakatolásában dolgozó gyermekek, idegen személyek idegen tanításán nevelődő unokák. A kép egy váratlanul bekövetkezett cezúrát hivatott áthidalni, egy trauma érzékelhető következményeit elfedni, a család időbeli folytonosságát ábrázolni.<sup>3</sup> Az esemény idején, s a kép elkészülte után még hosszú

<sup>1</sup> Bár feltételezhetően általános népszerűségnek örvendett, a szüretre készített leírások nem tesznek említést a fényképezésről. *Csoma Zsigmond: Tanulmányok és közlemények a Kárpát-medence peremterületeinek szőlő- és borkultúrájáról. Néprajzi Látóhatár. 1993. 3. old.*

<sup>2</sup> E jelentések a szüret *privát mitológiájának* részei, mely mitológia létrejöttéhez a szüreti fényképezés, a szüret fényképen való reprezentálása is jelentősen hozzájárul. A fényképezés mitológia-teremtő hatásáról *Kunt Ernő: Nép-rajz és foto-antropológia. Vizuális antropológiai jegyzetek paraszti használatú fényképekről. Ethnographia. 1987. 5. old.*

<sup>3</sup> Értelmezésünket *Gráfik Imre* recens tanulmánya is alátámasztja, aki a képet komplex vizuális információként definiálja: Az etnoszemiotikai kutatások lehetőségeiről. In: Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 9. Kolozsvár, 2001. 246. old.

ideig egyidőben tudja felszínen tartani és fogalmazni a *nemzettség, a munka, a magántulajdon, az önellátás, a bőség mítoszát*.<sup>4</sup> A képek és képsorok narratívái hivalkodó tömörítéssel, a népszínművek bájosan közérthető, túlbeszélt állóképpé bontják az eseményt. Az állóképek lehetővé teszik a szűk társadalom hierarchiájának újrafogalmazását, az egyének többször megtörténő metamorfózisának, valamint egy-egy jellegzetes szerepkör láthatóvá tételét.

Az első állókép a „*munkára készen*”. Valójában e képtípus beszél a nemzetiség egységéről, összetartásáról, expanziójáról, az új családtagok feltűnéséről, befogadásáról. A képre rákerül az esemény minden résztvevője. A kép olykor hihetetlenül nagy tömeg befogadására is alkalmas. A „beöltözés” már e reggeli kép számára megtörténik. Lehetőleg mindenki a munkaeszközök valamelyikét tartja kézben. Ami gazdátlanul marad, az az előtérbe halmozva kerül rá a



Mészki, 1958. A hegyből közös fényképre összegyűlt szüretelők.

képre. A jelmezek két csoportból kerülnek ki. A helyszíntől elűtő polgári öltözet érzékeltetni tudja, hogy a szüretelők egy része csupán az esemény kedvéért és erejéig van jelen a földművesek világában, illetve a résztvevők által felöltött, túladagolt vagy csupán jelképes megoldású munkaruhák egyszerre jelzik az integrálódás szándékát és az eseménytől való távolságtartást.

Sorban a második epizód a „*munka közben*”. E képek azokat a munkálatokat választják ki (szőlőszedés, préselés), amelyek lehetővé teszik a jelenlévők nagy részének új szereposztásban való jelenlétét. E „pillanattfelvételek” szereplőinek sűrűsége, a szereplők mozdulatainak merevsége a szüretet ismételtelen kiemeli természetes menetéből.

Külön epizódot kap az *étkezés*. A teríték bősége, a kellékek választékosága és gazdagsága a szüret családi kirándulás és ünneplés jellegét hangsúlyozza.

A záró epizód a „*munka vége*”. A kép a színhelytől és az egymástól

<sup>4</sup> A tulajdonlás új formája, a modernizáció, az urbanizáció erősen visszahatott a paraszti tradícióra. Viga Gyula–Viszóczky Ilona: Néhány szempont a paraszti kultúra vizsgálatához (Bodrogközi példák alapján) Széphalom 10. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve. 1999. 431–450. old. Jelen írásunk is e hatást kívánja dokumentálni.



*Aranyosrákos, kb. 1957. Három generációs szüretelő csoport. A nők kezében óriási szőlőfürtök. Az előtérben a szüret tárgyi kellékei. Jobb oldalt jegyespár. A felvétel a szőlős szélén készült.*



*Várfalva, 1978. Még egyszer együtt az öregekkel. A család idős tagjai felügyelnek a hagyományok betartására, igyekeznek hasznossá tenni magukat. A szüret alkalom a velük való együttlétre, állapotuk számbevételére.*

való búcsút, illetve a zenész szerepeltetésével a szüret mulatozásba való áthajlását mondja el. A képeken nem történik utalás arra, hogy a gazdára a must hosszas, kemény munkával járó gondozása, a szőlőtőkék őszi és tavaszi karbantartása, gondozása vár.

A szüret itt véget ért. Jelentései azonban csak ezután, a fénykép előhívásával keltek életre. A felvételek szétosztásával kezdődik meg a jelentések, az élmények, az emlékek képként való forgalmazása, hozzárendelése a szürethez, a fényképek által ábrázolt eseményhez, az esemény résztvevőihöz. A fényképek az emléktárgyak csoportjába kerülve, emlékv verses füzetekkel, levélhagyatékokkal, kéziratos feljegyzésekkel, személyi tárgyakkal, gyászjelentőkkel együtt életben tartják hajdani személyek és események emlékét, termelik az utódok identitását. Rámába téve, falra akasztva részt vesznek az életvilág tárgyi kereteinek megalkotásában.

*Keszeg Vilmos*



*Várfalva, 1978. Az év gazdag termésére utalnak a szekerekre halmozott, immár tele edények. A hazavonulás parádéjának az 1980-as évekig része volt a termés szekérral való közszemlére tétele. A szekér helyét a termést láthatatlanná tevő, kisebb szállítmányokra aprózó kiskocsi vette át. (Jobbra vincellér számára állított állvány, ahonnan a tolvajokat és a garázdálkodó madarakat figyelte és riasztotta.)*